

بررسی پتانسیل اشتغال‌زایی بخش کشاورزی در عرصه‌های اقتصاد شهر و روستا (منطقه موردی: استان ایلام)

مهتاب نظری^{۱*}، سیده مریم طاهری^۲، مالک داراب‌زاد^۳، فرشاد نظری^۴

^۱ کارشناسی ارشد مهندسی منابع طبیعی - محیط‌زیست - ارزیابی و آمایش سرزمین

^۲ کارشناسی کشاورزی - مدیرعامل شرکت تعاونی روستایی زنان ام‌البنین

^۳ کارشناسی ارشد زراعت - رئیس اداره تعاونی روستایی شهرستان دره‌شهر

^۴ دانشجوی کارشناسی مهندسی نفت - مهندسی بهره‌برداری از منابع نفت - دانشگاه آزاد اسلامی - واحد

ماهشهر

mahtab.nazari2014@gmail.com

چکیده

در بررسی‌های اقتصادی، شناسایی بخش‌های با ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های اشتغال‌زایی جهت برنامه‌ریزی‌های آتی بسیار حایز اهمیت است. هدف اصلی این مطالعه، بررسی پتانسیل اشتغال‌زایی بخش کشاورزی استان ایلام در عرصه‌های مختلف شهر و روستا می‌باشد. نتایج در خصوص عرصه‌ی اقتصاد شهر و روستا نشان داد که بخش کشاورزی در مناطق شهری از جایگاه بالایی نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی برخوردار نیست، ولی در مناطق روستایی از بالاترین جایگاه برخوردار است و به عبارتی دیگر بخش کشاورزی به عنوان دومین بخش اشتغال‌زا در کل استان و به عنوان اصلی‌ترین بخش در مناطق روستایی می‌باشد که از قابلیت بالایی در تأثیرگذاری بر بخش‌های دیگر اقتصاد (به خصوص در نواحی روستایی) و درونی کردن فعالیت‌ها برخوردار است. نتایج این مطالعه بیانگر آن است که یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های زنان و مردان برای اشتغال، رفع نیازهای مادی است. بر این اساس، شغل درآمدزا نیازهای مالی آنان را رفع می‌کند و کمکی اقتصادی در بهبود وضعیت مالی خانواده است. روش تحقیق در این پژوهش ترکیبی از مطالعات اسنادی و پیمایشی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: اشتغال، اشتغال‌زایی، شهر، روستا، ایلام، کشاورزی

نیاز روزافزون بشر در سیاره زمین به مواد غذایی سبب می‌شود که انسان روز به روز به فکر تأمین احتیاجات غذایی خود باشد. حتی می‌توان گفت که محور استقلال و توسعه کشور ما وابسته به کشاورزی است. با توجه به اینکه امروزه بسیاری از کشورهای جهان در زمره کشورهای تک محصولی می‌باشند و تولیدکنندگان اصلی محصولات کشاورزی از بابت وابستگی آنان به خود خرسند و خشنودند. چون می‌توانند با تولیدات خود کشورهای دیگر را تحت سیطره خود در آورند و نبض اقتصادی آنان را در دست بگیرند. بنابراین جهت رهایی از وابستگی و رسیدن به خودکفایی تنها راه برنامه‌ریزی در زمینه کشاورزی و کاشت محصولات متعدد کشاورزی است. بخش کشاورزی از مهمترین بخش‌های اقتصادی کشور است و نقش آن در توسعه و ثبات اقتصادی، سیاسی، و داخلی و بین‌المللی بر کسی پوشیده نیست. در برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بخش کشاورزی محور توسعه به شمار آمده و پیشرفت آن پیش شرط و نیاز ضروری توسعه اقتصادی بوده است و تا زمانی که موانع توسعه در این بخش برطرف نشود، سایر بخش‌ها نیز به شکوفایی نخواهند رسید. تجارب مثبت و منفی همه کشورهای پیشرفته و در حال توسعه این نظر را تأیید می‌کند. نیروی انسانی از عوامل مهم در توسعه کشاورزی است و در این راستا از آنجا که مشاغل کشاورزی به طور عمده در اختیار روستاییان است، می‌توان مردم روستایی را عامل مهمی به شمار آورد (موسایی و عمانی، 1389). اشتغال از دیدگاه کلان اقتصادی از جنبه‌های مختلفی همچون درآمدزایی، تولید و کارآفرینی، توسعه دانش و فناوری و غیره اهمیت دارد و از دیدگاه اجتماعی نیز به انسان منزلت، جایگاه و موقعیت اجتماعی و حس اعتماد به نفس می‌بخشد. مشغول به کار شدن و استفاده از نیروهای ذاتی، مهارت‌ها و دانش و مدیریت شخصی برای شروع به کار و به انجام رساندن فعالیت مختص گروه خاصی نیست. مردان و زنان در یک جامعه می‌توانند با موقعیت‌های مختلفی که برای آنان فراهم می‌شود و یا خود خلق می‌کنند، به اشتغال پردازد و در عین حال آن را تحت تأثیر قرار دهند. میزان اشتغال مانند هر متغیر اقتصادی و اجتماعی به طور مستقیم و یا غیر مستقیم تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار دارد که از آن جمله می‌توان به میزان تولید، سرمایه‌گذاری، سطح دستمزدها، سطح قیمت‌ها، سیاست‌های دولت و تجارب خارجی اشاره کرد. هر کدام از این عوامل و

چگونگی تأثیر آنها در میزان اشتغال، تأثیر زیادی در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و همچنین تدوین سیاست‌های منسجم و کارآمد دارد (پاسبان، 1385).

تاریخ نشان داده است که منشأ توسعه یافتگی در ممالک توسعه یافته دنیا بر اساس مازاد کشاورزی صورت گرفته و بخش کشاورزی به لحاظ تنها بخش اقتصادی جوامع مختلف، در مراحل اولیه توسعه، عمده‌ترین نقش را داشته است (آسایش، 1374، 6). اقتصاد کشور ما نیز تا قبل از روی کار آمدن درآمدهای نفتی بر پایه کشاورزی استوار بود و این بخش تنها منبع تأمین درآمد خزانه و هزینه‌های دولت به شمار می‌رفت، ولی امروزه تحقق استقلال اقتصادی کشور به لحاظ وابستگی آن به درآمدهای حاصل از فروش نفت به طور جدی در معرض تهدید استکبار جهانی قرار گرفته است (محمودیان، 2، 1377). نگرش در کارکرد بخش‌های اقتصادی کشور، حاکی از موقعیت مناسب بخش کشاورزی در اقتصاد ایران است. این بخش به خوبی توانسته از نظر اشتغال زایی، تأمین درآمد و سهم آن در تولید ناخالص ملی، تأمین نیازهای مصرفی جمعیت و همچنین تأمین ارز، موقعیت مطلوب‌تری را نسبت به سایر بخش‌های اقتصادی کسب نماید (مطیعی لنگرودی، 2، 1381). به بیان دیگر، تولید در بخش کشاورزی به عنوان بخش اول فعالیت‌های اقتصادی بشر، همواره فعالیتی مختص روستایی بوده و ماحصل تولید به عنوان منبع اصلی درآمد، ایجاد کننده فرصت اشتغال و ... ، نقش اساسی در حیات و توسعه او داشته است (نوری و امینی، 1386). از طرفی نیز این بخش اقتصادی در تحکیم پایه‌های اقتصادی کشورهای روبه رشد و در حال گذار نقشی اساسی ایفا می‌کند. از آن جا که بخش کشاورزی از نظر تأمین نیازهای غذایی مردم، تأمین مواد اولیه صنایع، اشتغال افراد و ایجاد درآمد اهمیت دارد، ثبات و استمرار رشد اقتصادی تولید در بخش کشاورزی از عوامل عمده‌ای کمک‌کننده به ثبات اجتماعی و رشد اقتصادی جامعه (کشور) نیز به شمار می‌آید. (ایریش، 2000).¹

پیشینه تحقیق

چن و همکاران (۲۰۱۲)^۲ در مطالعه‌ای به بررسی چگونگی تأثیرگذاری صادرات بر اشتغال و ارزش افزوده چین پرداختند. نتایج نشان داد که تأثیرات اشتغال و ارزش افزوده داخلی از

¹ -Irish Leader

² -chen

تقاضای نهایی، بزرگتر از صادرات است. اگرچه با پیشرفت تغییرات و تحولات اقتصادی، نتایج نشان داد که کل ارزش افزوده داخل از صادرات و تقاضای نهایی، از ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۷ همگرا شده‌اند.

ویدرا^۳(۲۰۱۱) در مطالعه‌ای درخصوص تأثیرات اشتغال و بیوتکنولوژی در آلمان با استفاده از تحلیل داده -ستانده به این نتیجه رسید که تأثیر مستقیم بیوتکنولوژی بر تولید خالص و اشتغال در بخش های اقتصادی بسیار متفاوت است و به اهمیت نسبی مکانیزم‌ها و عوامل مکانیکی و ماشین آلاتی آنها دارد. همچنین نتایج نشان داد که تأثیر غیرمستقیم اقتصادی به نسبت بیشتر از تأثیر مستقیم آن است.

نیووال و همکاران^۴(۲۰۰۸) در مطالعه ای به بررسی تأثیرات سیاست‌های سوخت‌های زیستی بر اشتغال به این نتیجه رسیدند که دستیابی به اهداف توسعه سوخت‌های زیستی می‌تواند بدون عوارض و پیامدهای جانبی در خصوص اشتغال به دست آید.

لهر و همکاران^۵(۲۰۰۸) در مطالعه‌ای به بررسی اثرات انرژی تجدیدپذیر بر اشتغال در آلمان پرداختند. آنها در این مطالعه از جدول داده -ستانده برای پیش‌بینی اثرات انرژی‌های تجدیدپذیر بر اشتغال تا سال ۲۰۳۰ استفاده کردند.

سیدمشهدی و همکاران^۶(۱۳۹۰) در مطالعه‌ای به بررسی اهمیت صنعت نفت در ایجاد تولید و اشتغال در اقتصاد ایران و تأثیر آن بر سایر فعالیت‌های اقتصادی با استفاده از جدول داده -ستانده پرداختند. نتایج نشان داد که صنعت نفت از نظر کشش تولید کل رتبه ۴ از ۳۴ بخش را دارا بوده و از نظر کشش اشتغال کل، مرتبه‌ی ۲۳ را دارد. همچنین با توجه به نتایج شاخص حساسیت انتشار و نیز شاخص پراکندگی، اذعان شده که این صنعت بیش از متوسط سایر بخش‌ها، با دیگر بخش‌ها در ارتباط می‌باشد.

ترحمی و اسفندیاری^۷(۱۳۸۹) در مطالعه‌ای پتانسیل‌های تولیدی و اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصاد ایران را مورد بررسی قرار دادند. در این مطالعه، با به کارگیری شاخص‌های مختلف در چارچوب جدول داده -ستانده ۱۳۸۰، پتانسیل‌های تولیدی و اشتغال‌زایی اقتصاد ایران را در قالب ده بخش رتبه‌بندی شد. نتایج نشان داد که کشش‌های اشتغال کمتر از کشش‌های تولیدی است و لذا الزامات سیاست‌های رشد محور نمی‌توانند اشتغال‌زا باشند.

³ -wydra

⁴ -neuwal

⁵ -lehr

اسفندیاری و ترحمی (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای به بررسی اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصادی ایران با تأکید بر بخش کشاورزی در چارچوب جدول داده-ستانده پرداختند. نتایج نشان داد که بخش کشاورزی، روغن‌ها و سایر محصولات غذایی و ساختمان رتبه‌ی اول تا سوم اشتغال‌زایی را در میان بخش‌های اقتصادی دارند. مقایسه‌ی کشش تولید کل و کشش اشتغال کل نشان داد که از ۳۵ بخش اقتصاد ایران تنها ۷ بخش کشش اشتغال بیشتر از کشش تولید دارند.

جواهری و هادی زنونز (۱۳۸۷) در مطالعه‌ای به بررسی ساختار اقتصاد استان کردستان، به ویژه از نظر وضعیت اشتغال پرداختند که در آن از جدول داده-ستانده‌ی ۴۵ بخشی برای دستیابی به اهداف مورد نظر استفاده کردند. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که به ازای افزایش یک میلیون ریال در تقاضای نهایی ۰۰۲, ۱ میلیون ریال تولید، افزایش پیدا می‌کند و بخش‌های ساختمان و خدمات واحدهای مسکونی به ترتیب بیشترین و کمترین توان اشتغال‌زایی را دارند.

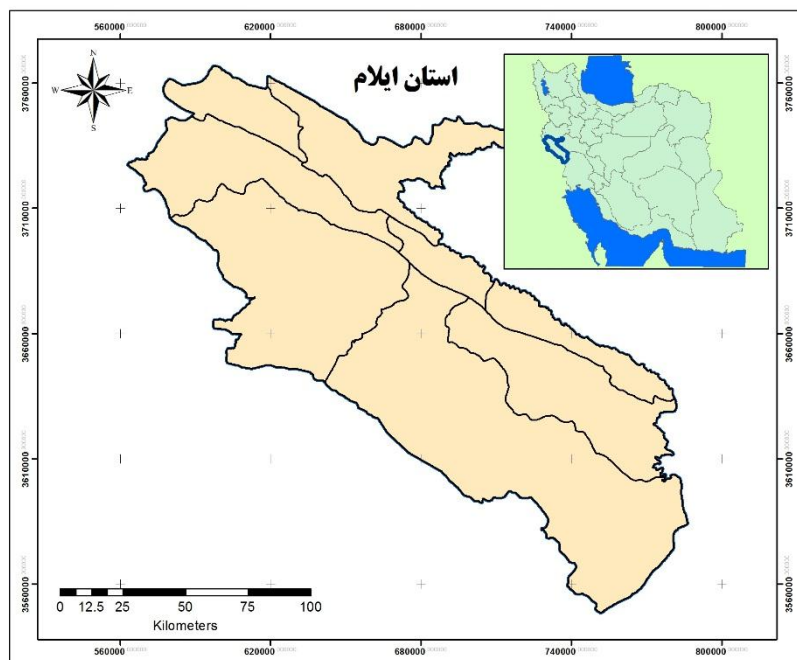
کشاورز حداد (۱۳۸۳) در مطالعه‌ای به بررسی و ارزیابی اشتغال‌زایی بخش‌های اقتصادی ایران با استفاده از جدول داده-ستانده ۴۱ بخشی پرداخت. نتایج نشان داد که بر اساس پیوند پیشین بخش‌های خدماتی مذهبی و اجتماعی، زراعت، خدمات کسب و کار، سایر خدمات آموزش عمومی، بخش‌های با پیوند پیشین کمتر از نظر هزینه‌ی لازم برای ایجاد هر فرصت شغلی تمام وقت، بیشترین تقاضای نهایی را نیاز دارند. بالاترین هزینه مربوط به بخش تحقیق و توسعه با ۱۸۴,۸ میلیون ریال و کمترین آن در خدمات مذهبی و سایر خدمات اجتماعی با ۹, ۱۴ میلیون ریال برای ایجاد یک فرصت شغلی تمام وقت است.

روش تحقیق

مقاله پیش رو به لحاظ هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی است و روش تحقیق آن ترکیبی از مطالعات اسنادی و پیمایشی می‌باشد در روش پیمایشی با کمک دو تکنیک پرسشنامه و مصاحبه با مدیران، کارشناسان و اساتید صاحب‌نظر در تجزیه حوزه کشاورزی و اقتصاد فعالیت‌های کشاورزی اطلاعات گردآوری شده است جامعه آماری تحقیق را کشاورزان و مسئولان سازمانها و نهادهای ذیربط تشکیل می‌دهند. بعد از جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از روش‌های مرسوم آماری مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفتند.

معرفی اجمالی منطقه مورد مطالعه

استان ایلام یکی از استان‌های کشور ایران است که در باختر این کشور و در ناحیه‌ای کوهستانی و نیمه گرم قرار گرفته است (شکل 1). مرکز این استان شهر ایلام است استان ایلام از غرب با کشور عراق، از جنوب با استان خوزستان، از شرق با استان لرستان و از شمال با استان کرمانشاه همسایه است. این استان از استان‌های کمابیش جنگلی ایران است. استان ایلام دارای ده شهرستان به این شرح است: آبدانان، ایلام، ایوان، بدره، دره شهر، دهلران، چرداول، ملکشاهی و مهران و سیروان از سال ۱۳۰۹ شمسی در تقسیمات کشوری، ایلام بخشی از استان پنجم یعنی کرمانشاه گردید. استان ایلام در سال ۱۳۷۸ خورشیدی ۷۵۳ روستا داشت که از این تعداد ۵۶۲ روستا دارای جمعیت و سکنه هستند. در این استان بیشتر فعالیت اقتصادی بر روی کشاورزی و دامداری متمرکز شده است و زمینه‌های مساعدی نیز جهت پرورش زنبور عسل دارد. بخش صنعت در این استان سهم بسیار ناچیزی از اشتغال را نسبت به بخشهای کشاورزی و خدمات به خود اختصاص داده است. البته با توجه به گشایش مرز مشترک با عراق در شهرستان مهران افق‌های روشنی برای توسعه تجارت و توریسم بین‌المللی و ترانزیت کالا و مسافر وجود دارد.

شکل (۱): نقشه استان ایلام

نقش اشتغال‌زایی بخش کشاورزی

بر اساس تجربه کشورهای توسعه یافته بعد از تحقق درجه‌ای از توسعه یافتگی خصوصاً توسعه روستایی، بخش قابل ملاحظه‌ای از نیروی کار کشاورزی باید به بخش‌های صنعتی شهری و یا صنایع تکمیلی روستایی منتقل شوند. ولی در شرایط کنونی اقتصاد کشور که زمینه‌های اشتغال صنعتی فراهم نیست، این نسبت بالای اشتغال می‌تواند معیاری باشد برای ضرورت سرمایه‌گذاری بیشتر در جامعه روستایی و کشاورزی. اما در آینده بخشی از این جمعیت می‌تواند در فعالیت‌های صنعتی تکمیلی در روستاها یا در صنایع شهری مشغول به فعالیت شوند. مقایسه سهم اشتغال‌زایی و ارزش افزوده این بخش نسبت به سایر بخشها با سهم سرمایه‌گذاری این بخش بیانگر این است که به بخش کشاورزی کاملاً بی‌توجهی شده است. البته نسبت‌های بالای اشتغال‌زایی بخش کشاورزی در کشورهای توسعه نیافته نشان دهنده خوبی عملکرد نیست، اما اهمیت و وزن بخش کشاورزی در شرایط کنونی اقتصاد کشور را به ما گوشزد می‌کند (فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره 48). با توجه به نقش بالقوه‌ای که بخش کشاورزی می‌تواند در فرایند پیشرفت بخش صنعت ایفا کند، اقتصاددانان توسعه تأکید کرده‌اند که اگر قرار است در بلندمدت یک تحول ساختاری در محصول و نیروی کار صورت بگیرد، باید برای تحقق آن سیاستهای موفق توسعه کشاورزی اتخاذ گردد (فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره 35، ص 111). حدود 3/1 میلیارد نفر از جمعیت فقیر جهان که سه چهارم آنها در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، مستقیم یا غیرمستقیم به کشاورزی وابسته هستند و حدود 80 کشور در حال توسعه با درآمد کم از کمبود مواد غذایی مزمن رنج می‌برند و در حدود 800 میلیون نفر در گرسنگی به سر می‌برند (آسایش، 1375، ص 54).

یافته های تحقیق

ایلام این ظرفیت را دارد که برای اشتغال‌زایی در آن سرمایه‌گذاری شود بحث آمایش سرزمین در نظام برنامه‌ریزی توسعه استان ایلام به معنای واقعیش نهادینه نشده، به همین خاطر توسعه متوازن شهری و روستایی به درستی انجام نشده است. اشتغال‌زایی در روستاهای این استان، جلوی مهاجرت روستاییان به شهرها را می‌گیرد. دولت در راستای بهبود وضع روستاها و جلوگیری از کاهش جمعیت

در روستاها و خالی شدن آنها از سکنه، و تبدیل تهدیدها به فرصت نقش اساسی دارد. موضوع اشتغال و معضل بیکاری و عواقب ناشی از آن یکی از دغدغه‌های موجود استان ایلام نیز می‌باشد. بنابراین لازم است موضوع اشتغال و بیکاری در استان مورد پژوهش قرار گیرد توسعه روستایی بدون مشارکت روستاییان امکان‌پذیر نیست با وجود فعالیت‌های وسیع عمرانی در روستاها، توسعه پایدار روستایی اتفاق نیفتاده است که مهم‌ترین دلیل آن عدم جلب مشارکت روستاییان در امر توسعه است. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی روند رسیدگی به روستاها و عمران و آبادانی روستاها یک روند احساسی بود که در برخی اوقات نتیجه معکوس داشت و این باور را در روستاییان ایجاد کرد که همه کارها را باید دولت انجام دهد. علاقمندی روستاییان به تبدیل روستاها به شهر نشان می‌دهد که با وجود فعالیت‌های وسیع عمرانی در روستاها، هنوز هم بودن یک مزیت به شمار می‌رود و این نتیجه توسعه نامتوازن است. شواهد حاکی از این است که 75 درصد از کشاورزی منطقه، کشاورزی سنتی می‌باشد. کشاورزی سنتی بر اساس الگوهای رایج به کشاورزی می‌پردازد. کاشت، داشت و برداشت آنها بر پایه کارهای مرسوم انجام می‌شود. به طور کلی کشاورزی سنتی به طور مداوم سود طلب نبوده و این نوع کشاورزی بیشتر جنبه خودکفایی دارد و باعث کاهش انرژی و منابعی می‌شود که در درازمدت می‌توانست قابل دسترسی باشد. با بررسی شاخص‌ها به خصوص شاخص‌هایی که در قالب شاخص‌های محیطی می‌باشند به غالب بودن شیوه آبیاری سنتی در منطقه مورد مطالعه پی برده می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

این مطالعه به منظور بررسی و شناسایی بخش‌های پیش رو در اشتغال زایی استان ایلام در عرصه‌های مختلف اقتصاد شهر و روستا صورت گرفته است. نتایج نشان داد که بخش کشاورزی به عنوان اصلی‌ترین بخش اشتغال‌زا در مناطق روستایی، نه تنها محرک سایر بخش‌ها می‌باشد، بلکه قابلیت و توانایی یکپارچگی اقتصاد در مناطق روستایی و درونی کردن فعالیت‌ها را نیز دارا می‌باشد. نتایج این مطالعه درخصوص مناطق شهری نشان داد که در اقتصاد عرصه شهری استان، بخش کشاورزی از جایگاه بالایی برخوردار نیست. بر اساس نتایج به دست آمده درخصوص بخش‌های اشتغال در عرصه‌های مختلف و اینکه بخش کشاورزی همچنان به عنوان یکی از بخش‌های پیشرو در اشتغال‌زایی استان مطرح است. بنابراین حمایت و تشویق این بخش نقش به‌سزایی در ایجاد فرصت‌های شغلی جدید دارد. این امر به خصوص در مناطق روستایی استان ایلام که از مهاجرت بالایی نیز برخوردار است، می‌تواند به عنوان اصلی‌ترین عامل در این خصوص ایفای نقش کند. با توجه به نقش

کلیدی بخش کشاورزی در اقتصاد استان پیشنهاد می‌شود که سرمایه‌گذاری‌های لازم که به توسعه‌ی این بخش و در نهایت به تحریک قابل توجه سایر بخش‌ها نیز منتهی می‌شود، توجه ویژه‌ای شود. در این خصوص سرمایه‌گذاری‌های کاربر در مناطق روستایی استان از اهمیت به‌سزایی در توسعه‌ی اشتغال‌زایی استان و همچنین تحریک سایر بخش‌ها برخوردار است. با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود در سیاست‌هایی که مبتنی بر توسعه‌ی استان و همچنین راهبردهای کلان استان در خصوص اشتغال‌زایی می‌باشد، بخش کشاورزی همپای سایر بخش‌های استان توسعه یابد که این امر نه تنها به اثرات ثانویه و همچنین اشتغال بیشتر منتهی می‌گردد؛ بلکه باعث یکپارچگی اقتصاد استان نیز می‌شود. مشارکت روستاییان شرط اصلی توسعه روستایی است باید در خصوص حرکت‌های جمعی در روستاها و اقداماتی از قبیل تشکیل تعاونی‌های توسعه‌نگر روستایی فرهنگ‌سازی شود، چرا که بدون جلب مشارکت روستاییان در روند توسعه روستایی نتیجه‌ای نخواهیم گرفت. کشاورزان با افزایش قیمت محصول انگیزه بیشتری برای سرمایه‌گذاری روی فعالیت خود می‌یابند کشاورزی سنتی یکی از این مشکلات است که امروزه نه جوابگوی معیشت کشاورزان است و نه تأمین‌کننده نیاز غذایی جامعه، بنابراین باید به سمت کشاورزی مدرن و تجمع اراضی برویم. همچنین به لزوم توجه به بحث اشتغال و افزایش درآمد مشارکت روستاییان شرط اصلی توسعه روستایی است باید در خصوص حرکت‌های جمعی در روستاها و اقداماتی از قبیل تشکیل تعاونی‌های توسعه‌نگر روستایی فرهنگ‌سازی شود، چرا که بدون جلب مشارکت روستاییان در روند توسعه روستایی نتیجه‌ای نخواهیم گرفت. کشاورزی سنتی یکی از این مشکلات است که امروزه نه جوابگوی معیشت کشاورزان است و نه تأمین‌کننده نیاز غذایی جامعه، بنابراین باید به سمت کشاورزی مدرن و تجمع اراضی برویم. همچنین به لزوم توجه به بحث اشتغال و افزایش درآمد روستاییان و با تأکید بر شناسایی ظرفیت‌های روستاها در حوزه‌های مختلف، نباید هیچ محدودیتی برای استفاده از این ظرفیت‌ها قایل باشیم. تشکیل کارگروه توسعه روستایی در شهرستان‌ها را مورد تأکید قرار دهیم برنامه سند توسعه روستایی باید متناسب با ظرفیت شهرستان‌ها تهیه شود. ضمن اعتبار به دهیاری‌های استان برای پروژه‌های عمرانی اختصاص یافته، دستگاه‌ها باید دهیاری‌ها را در فعالیت‌های توسعه مشارکت دهند همچنین استفاده از توان بسیج سازندگی و آموزش فنی و حرفه‌ای در بحث اشتغال‌زایی در روستاها تأثیر گذار است. عدم تناسب در اجزای جامعه را یک خلاء اساسی در بحث توسعه باید دانست، امید است که با احیای سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی قدم‌های موثری برای پر کردن این خلاء برداشته شود.

-هدایت ا...نوری زمان آبادی و عباس امینی فسخودی(1386)" سهم توسعه کشاورزی در توسعه روستایی: مطالعه موردی مناطق روستایی استان اصفهان"، مجله علوم کشاورزی ایران، شماره 62، صص 263-275.

-Chen, X. Cheng, L.K. Lawrence, F. Lau, Sung, Y.W. Zhu, K. Yang, C. Pei, J. and Duan, Y. 2012. Domestic value added and employment generated by Chinese exports: A quantitative

estimation. China Economic Review. In Press, Corrected Proof, Available online 17 April.

-Lehr, U. Nitsch, J. Kratzat, M. Lutz, C. and Edler, D. 2008. Renewable energy and employment in Germany. Energy Policy. 36(1): 108-117.

-Wydra, S. 2011. Production and Employment Impacts of Biotechnology —Input–output Analysis for Germany. Technological Forecasting and Social Change. 78(7): 1200-1209.

-Neuwahl, F. Löschel, A. Mongelli, I. and Delgado. L. 2008. Employment impacts of EU biofuels policy: Combining bottomup technology information and sectoral market simulations in an input–output framework. Ecological Economics. 68(1–2): 447- 460.

-Irish Leader Network "Strategic Plan, Journal of Rural Studies", 14 (1). 2000.